

El sistema bancari espanyol davant la CEE

Antoni Lladó

Les limitacions d'una anàlisi comparativa

Una visió comparada del sistema bancari espanyol a nivell internacional, en el cas d'aquesta intervenció, en el marc geogràfic dels principals països de la CEE, indueix, en primer lloc a posar de manifest les coordenades sobre les que descansa l'exercici de l'activitat bancària.

L'activitat bancària, o en termes més generals, l'activitat financera, respon a una necessitat comuna de tota economia desenvolupada: esquemàticament, la necessitat de captar i canalitzar l'estalvi de les unitats econòmiques amb excedents financers cap a d'altres agents econòmics amb dèficits financers.

Un bon punt, doncs, per a sentar les bases d'aquesta intervenció pot ésser aquell que pugui aportar una idea aproximativa del paper que el sistema bancari desenvolupa dins el procés de finançament de l'economia.

A priori, i des d'una perspectiva teòrica sembla factible delimitar la importància del sistema bancari atenent al grau de participació en el finançament global de l'economia. En el pla pràctic, intentar posar de relleu aquesta circumstància condueix indefectiblement a evidenciar les limitacions de tota anàlisi comparativa en aquest camp.

Examinant la relació entre els actius totals del sistema bancari espanyol davant les Administracions públiques i el sector privat respecte al total de passius d'aquests dos sectors institucionals, hom pot observar com en el decurs dels darrers anys el sector bancari ha anat perdent, almenys aparentment, pes específic en el procés de finançament de l'economia. En efecte, si l'any 1975 el sector bancari intermediava el 71,8% dels passius del sector privat i de les Administracions Públiques, aquesta proporció davallava fins un 43,7% l'any 1987.

D'altra banda, és conegut de tothom que el sector bancari, també en aquests darrers anys i sobretot després de la crisi bancària de principis de la dècada actual, ha experimentat un creixement superior al de la mitjana de l'economia. Com s'explica aquesta aparent contradicció entre ambdues visions de l'evolució del sector bancari dins el conjunt de l'economia espanyola?

En la meua opinió són diversos els factors que donen una resposta a la qüestió plantejada. En primer lloc, caldria destacar el fenomen d'intensificació de la competència, una vessant del qual és la major especialització productiva dels diferents agents econòmics implicats en el sistema no ja bancari, sinò financer. Indubtablement l'aparició de les societats de crèdit hipotecari o de les societats mitjanceres dels mercats de diner, amb independència de consideracions sobre llur propietat o control, han restat protagonisme a les entitats pròpiament pertanyents al sistema bancari, és a dir, bancs, caixes i cooperatives de crèdit.

En segon lloc, cal assenyalar també l'auge de mercats financers alternatius al propi sistema bancari. Un exemple clar el constitueix el mercat borsari el qual, els darrers anys i especialment fins a la crisi d'octubre de 1987, ha recuperat un fort protagonisme com a mercat primari. També el mercat primari de pagarés d'empresa i fins i tot el mercat primari de títols públics són un bon exponent d'aquesta tendència.

Un tercer fenomen és el que es coneix amb el nom de procés de desintermediació financera. Agents econòmics del sector públic i privat preocupats per procurar-se un finançament en millors condicions han optat per la via de l'emissió de títols susceptibles d'ésser col.locats directament a mans de l'estalviador final. Lògicament, en la mesura en que aquests mercats s'han desenvolupat el sistema bancari ha perdut participació directa en el procés d'intermediació de fons a l'economia.

Ara bé, que això s'hagi produït en aquests termes, no implica necessàriament una relegació de la posició del sistema bancari en l'economia. En aquest sentit, és de vital importància comprendre el canvi d'estratègia del sector bancari a partir del qual la tradicional funció d'intermediació financera s'ha convertit, almenys parcialment, en una funció d'intermediació de la desintermediació financera. La política de transferència i recol.locació d'actius ha estat una pràctica que ha proliferat entre les institucions del sistema bancari i la majoria de les vegades es fa difícil imaginar una col.locació de títols entre el públic sense comptar amb la participació d'una entitat financera.

Una de les conseqüències d'aquest canvi d'actitud de les institucions del sistema bancari es trasllueix a nivell dels balanços d'aquestes entitats. En efecte, les actuacions de la banca com a comissionista tendeixen a minorar els imports del balanç car ja no hi figuren els imports dels passius intermediats sinó únicament els resultats positius de les operacions de recol.locació d'actius.

Aquests factors explicatius de la contradicció aparent en l'evolució del sistema bancari espanyol els darrers anys són llocs comuns de qualsevol dels sistemes bancaris del nostre entorn financer. La qüestió rau en esbrinar fins a quin punt cadascun d'ells ha actuat amb major o menor intensitat en els diferents països que ara són objecte de comparació.

D'altra banda és evident que la incidència d'un o altre factor en el sistema bancari d'un país, almenys a nivell de les estadístiques disponibles, pot alterar sensiblement, no ja les conclusions, sinó també qualsevol interpretació de les xifres que es presentaran a continuació. Amb això, només voldria posar de manifest les limitacions i dificultats que incorpora tota anàlisi comparativa.

La dimensió relativa del sistema bancari als països de la CEE

Diversos són els criteris que poden emprar-se per a intentar delimitar la importància relativa d'un sistema bancari respecte el conjunt de l'economia. Un bon punt de partida podria ésser una anàlisi comparativa basada en criteris derivats del grau de participació del sistema bancari en el procés de finançament de l'economia. Tanmateix, raons d'homogeneïtat estadística entre els diferents països de la CEE desaconsellen tal alternativa.

Alternativament, s'empraran dos grups de criteris. El primer d'ells, comú a tota anàlisi a nivell sectorial, prendrà com a referència dades de caire macroeconòmic tals com el valor de la producció del sector o la població que s'hi ocupa. La segona via d'anàlisi es basarà en dades dimanants dels balanços agregats del sistema bancari.

Atenent al primer conjunt de criteris, no sembla que la dimensió del sistema bancari espanyol s'allunyi excessivament dels paràmetres que defineixen la dimensió relativa del sistema bancari dels principals països de la CEE. En efecte, si considerem la participació relativa del valor afegit del sector bancari respecte al Producte Interior Brut, es pot observar com el valor de la relació en el cas espanyol (un 5,9%) es manté lleugerament al desobre dels valors observats per a la resta de països. (Alemanya un 4,9%, Regne Unit un 5,1%, França un 4,8% i Itàlia un 4,7%). De la mateixa manera, atenent el pes de la població ocupada en el sector respecte la població ocupada en el conjunt de l'economia, hom en pot extreure conclusions paral.leles. Aquesta proporció se situa per a Espanya en un 2,3%, valor idèntic que per a Alemanya i lleugerament superior a la de la resta de països considerats (2,0% al Regne Unit, 1,9% a França i 1,5% a Itàlia).

Tanmateix, aquest grau de paral.lelisme entre els sistemes bancaris dels principals països de la CEE que sembla derivar-se de les xifres ara comentades, entra en contradicció amb l'anàlisi realitzada a partir de les dades derivades dels balanços bancaris. En efecte, si hom fa referència a la relació actius totals bancaris sobre PIB apareixen sensibles diferències entre la dimensió aparent dels diversos sistemes bancaris

considerats. De fet, el que fins ara aparentava ésser, en el cas espanyol, un sistema bancari de proporcions equiparables i fins i tot superior a la de la resta de països comparats, a partir d'aquestes noves dades esdevé un sistema bancari de proporcions sensiblement més reduïdes.

En efecte, els actius totals consolidats del sistema bancari del Regne Unit respecte al PIB representen més del doble que en el cas d'Espanya. Prenent con a índex 100 el valor de la relació en el cas espanyol, Alemanya dóna un valor 108, França 96 i Itàlia 87, (per al Regne Unit el valor estimat se situa en 206). El valor extraordinàriament elevat de la relació per al Regne Unit s'explica per la importància relativa que en aquell país posseïx la banca estrangera. Descomptant els actius dels bancs no residents la dimensió del sistema bancari britànic s'alinia de nou amb la resta de països comparats.

Més patents es fan encara les diferències si hom empra la relació entre recursos aliens totals del sistema bancari respecte a la població total. (Vegeu les dades en el quadre adjunt). Noti's que aquesta relació, en certa mesura, dóna idea de la capacitat d'intermediació del sistema bancari, de la mateixa manera que l'anterior relació podia ésser interpretada com una mesura de productivitat del capital invertit.

Recursos aliens per habitant. Any 1986

(en milers de pessetes)

<i>País</i>	<i>RA/hab.</i>	<i>RA/PIB</i>	<i>PIB/hab.</i>
Regne Unit	2797,7	2,16	1295
Alemanya	2057,1	0,95	2157
França	1147,7	0,62	1864
Itàlia	911,6	0,59	1537
Espanya	768,8	0,93	826
Catalunya	950,6	0,96	988

Font: Elaboració pròpia a partir del Document de treball n.º 18 de la Caixa de Pensions.

Com podrà observar-se de les xifres presentades, la posició del sistema bancari espanyol queda força devaluada si hom fa referència a la relació recursos aliens sobre PIB (RA/PIB en el quadre). Quines són les raons que poden justificar tals diferències si pel que fa a la resta d'indicadors utilitzats la posició del sistema bancari espanyol no semblava apartar-se tant de la mitjana comunitària?.

Al meu entendre, són factors de desenvolupament econòmic, en definitiva de nivell de renda, els que expliquen, almenys parcialment, les diferències observades. En efecte, si descomposem la relació de referència en dos factors de la manera següent,

$$\frac{\text{Recursos aliens}}{\text{habitant}} = \frac{\text{Recursos aliens}}{\text{PIB}} \times \frac{\text{PIB}}{\text{habitant}}$$

pot apreciar-se que la capacitat d'intermediació del sistema bancari depèn tant de la penetració del sistema bancari en el conjunt de l'economia (definida pel coeficient R.A/PIB) com del nivell de renda per càpita (definida per la relació PIB/hab.)

Comparant, a títol d'exemple els casos d'Alemanya i d'Espanya pot apreciar-se com per a un nivell de penetració bancari similar, les diferències en la capacitat de captació de recursos s'expliquen íntegrament per les diferències en el nivell de renda. En qualsevol cas, i atenent en exclusivament al coeficient de penetració bancària, pot comprovar-se encara com el sistema bancari espanyol té una importància relativa superior als sistemes francès i italià, restant al dessorat d'Alemanya, i per descomptat del Regne Unit.

La prestació del servei bancari

Una altra qüestió quant al posicionament del sistema bancari espanyol davant la CEE és la que fa referència a com s'estructura l'activitat en el sector. Un dels punts teòricament febles del sistema bancari

espanyol, o almenys un dels aspectes on s'ha centrat una forta polèmica entorn a la idoneïtat de l'estructura del sistema bancari, ha estat la dimensió de la xarxa d'oficines.

És cert que el nombre d'oficines bancàries per 10000 habitants és a Espanya més elevat que a la resta de països del nostre entorn. Mentre a Espanya hom disposa de 9,5 oficines bancàries per 10000 habitants, a Itàlia aquest valor és tan sols de 2,4. (Al Regne Unit 3,8, a França 4,6, a Alemanya 7,3).

Però també és cert que la dimensió de les oficines bancàries espanyoles és molt més petita que no pas la de la resta de països que hom compara. En efecte, el nombre d'empleats per oficina és de 7,2 a Espanya per 23,6 a Itàlia. (A Alemanya 13,3, a França 16,1 i al Regne Unit 22,6). També els recursos aliens per oficina són sensiblement inferiors a Espanya que a la resta de països analitzats. D'altra banda cal assenyalar que Espanya presenta també una de les proporcions més reduïdes quant a nombre d'empleats bancaris respecte a la població total.

El sentit d'una xarxa d'oficines molt àmplia

En aquest context, cal plantejar-se si una xarxa àmplia d'oficines constitueix o no un problema davant la intensificació de la competència que es puguí derivar de l'entrada en vigor de l'Acta Única Europea a partir de 1993.

En primer lloc, crec que s'ha de superar aquesta dicotomia entre bé i mal que acostuma a presidir polèmiques d'aquesta mena. L'estructura comercial del sistema bancari espanyol, agradi o no, és el resultat d'un procés històric determinat, el qual, beneficiós o pernicios, és una realitat per a comptar-hi.

És prou conegut que el desenvolupament extraordinari de la xarxa comercial bancària espanyola prové del moment en que la competència en el sector s'establia sobre les bases de la proximitat geogràfica més que de la perspectiva de la prestació d'una gamma de serveis prou àmplia i competitiva que per sí mateixa pogués atreure la clientela.

Una clientela, que, amb escassa cultura financera i amb la nòmina domiciliada, estava més pendent, en termes generals, de l'administració d'aquesta nòmina que no pas de la seva rendabilització. En aquest sentit, els serveis bancaris relacionats amb la domiciliació de rebuts tenien una importància relativa molt més gran que els rendiments financers que podien obtenir-se dels saldos de tresoreria excedentaris. La competència bancària, amés de la proximitat geogràfica, s'establia sobre la base de la prestació d'aquests serveis.

D'altra banda, en aquell moment històric, el grau de desenvolupament del sistema bancari espanyol no havia arribat als nivells actuals. Uns mercats monetaris en estat embrionari, les caixes d'estalvi circumscrites a un mercat purament local, un elevat grau de regulació financera i una absència de competència exterior, eren un cúmul de circumstàncies que permetien valorar amb un cert desapassionament la dimensió de les xarxes de distribució bancària.

El panorama canvià, però, substancialment amb l'aparició de la banca estrangera ben al final de la dècada dels anys setanta. Les limitacions a l'expansió de la banca estrangera condicionaren de manera directa la seva operativa, i el que és més important, de manera indirecta havien de condicionar l'evolució futura de tot el sector bancari espanyol.

L'activitat de la banca estrangera s'ha orientat cap al negoci a l'engròs i s'ha proveït del finançament necessari en el mercat interbancari. Això és i ha estat una constant no tan sols per a la banca estrangera implantada a l'Estat espanyol, sinó també per a la banca no resident implantada en qualsevol altre país de la CEE. Si això és així de manera generalitzada en el nostre entorn financer, és òbviament a causa de l'espectacular barrera d'entrada que constitueix l'existència d'una banca sòlida en el negoci bancari a la menuda, del qual l'àmplia xarxa d'oficines n'és la més viva representació.

De tota manera, la pròpia dificultat d'implantació en el negoci bancari comercial (a la menuda) ha dut a la banca estrangera a uns nivells d'eficàcia molt elevat en la pràctica de les activitats bancàries a l'engròs. Les constants innovacions financeres per a adaptar-se a les exigències de la clientela i també la prestació de serveis a preus competitius, han convertit el mercat a l'engròs en un mercat difícil on la competència amb les entitats bancàries espanyoles serà molt elevada.

Ara bé, si efectivament es produeix una dinamització intensa de l'activitat bancària a l'engròs, com pot veure's afectada l'activitat tradicional de la banca a la menuda?

Una de les funcions que quedarà reservada a la banca comercial serà per norma general la de subministrar els recursos financers suficients als mercats monetaris per a què els agents implicats en les

activitats a l'engròs puguin satisfer llurs necessitats de finançament. Ara bé, aquesta funció pot veure's compromesa en la mesura en que la banca a l'engròs accedeixi paulatinament a una major captació de recursos del sector privat a base de remunerar més atractivament llurs passius financers.

En aquest sentit, un element determinant de l'evolució del sector bancari espanyol el constituirà l'evolució de la cultura financera del client de passiu, i, per descomptat, la capacitat d'adaptació de les entitats del sistema bancari a les exigències d'uns segments cada vegada més amplis de població, i en aquest context, sí que pot ésser determinant la capacitat d'afrontar els elevats costos de transformació que, a priori, comporta el disposar d'una àmplia xarxa de distribució.

Els costos de transformació del sistema bancari espanyol són, amb diferència, els més elevats de l'àmbit de les economies de la CEE. És cert també, que els marges d'intermediació són els més elevats dels països del nostre entorn, però en el futur la tendència és la de la seva disminució.

Perspectives de futur

Dues són les vies bàsiques d'actuació i ambdues convergeixen en la mateixa finalitat: impedir en la mesura del possible la contracció de marges operatius, o bé, per defecte, procurar que la contracció tingui lloc en uns termes que pugui ésser assumida sense problemes d'adaptació.

Una primera via per a impedir la contracció dels marges és, òbviament, intentar evitar la disminució en termes relatius dels ingressos derivats de l'activitat. En aquest context, l'objectiu bàsic ha d'ésser el manteniment, ampliació i segmentació de la clientela. Aquest objectiu s'ha de fonamentar en una estratègia comercial adequada que contempli necessàriament la millora en la qualitat de servei i també, i fonamentalment, l'ampliació de la gamma de serveis ofertats.

La millora de la qualitat de servei, no cal dir-ho, és substancial a l'exercici de l'activitat bancària a la menuda. Si en el passat els serveis de nòmines o de domiciliació de rebuts havien estat decisius per al creixement de les entitats, en el futur no tan sols aquests serveis sinó també l'atenció exquisida de la clientela ha de comptar de manera important.

Quant a l'ampliació de la gamma de serveis ofertats, la tendència ha d'ésser la que condueixi al sistema bancari en un prestador de serveis financers integrals. La nova llei reguladora del mercat de valors, amb les possibilitats que ofereix a bancs i caixes és una oportunitat que cal no desaprofitar. En aquest context, doncs, la banca a la menuda haurà de realitzar l'esforç necessari per a atendre una demanda cada vegada més diversificada de serveis financers tot tenint en compte que la competència més intensa vindrà en aquest camp de la banca que s'hagi especialitzat en l'operativa a l'engròs.

La segona línia d'actuació és, complementàriament, la que té per objecte la reducció de costos operatius. Aquest punt està, a priori, íntimament relacionat amb la dimensió de la xarxa d'oficines i la innovació tecnològica. De tota manera, cal tenir en compte que bona part dels costos de transformació s'associen més al cost dels recursos humans que no pas a una xarxa extensiva de distribució.

En qualsevol cas, un factor addicional que pot incidir en la problemàtica de reducció de costos és el fenomen de la concentració bancària. El sistema bancari espanyol no presenta un grau de concentració tant elevat com el dels principals països de la CEE. Les principals institucions bancàries espanyoles no tenen una dimensió comparable a la de les institucions bancàries europees, i menys, les japoneses o les americanes. La classificació que a nivell d'actius consolidats estableix la revista "The Banker" situa a la primera entitat bancària espanyola en el lloc 103 mundial. La institució resultant de la fusió de dos grans bancs espanyols ocuparia el lloc 80 a nivell mundial.

Si es consolida una tendència a l'equiparació de la dimensió de les institucions bancàries espanyoles amb, com a mínim, les europees, els processos de fusió poden ésser bastant plausibles en un futur. I si això és així, és evident que hi haurà unes certes concomitàncies entre les xarxes operatives, i per tant serà plausible una certa reducció del nombre d'oficines que podria comportar una reducció de costos. Tanmateix he d'insistir en que les veritables reduccions de costos per aquesta via vindran de la mà de la política de gestió de recursos humans.

En definitiva, doncs, no sembla que el futur del sistema bancari espanyol estigui excessivament compromès en la perspectiva de la integració europea, especialment en el cas de la banca que fonamenta la seva activitat en la operativa a la menuda. Seran, però, necessaris esforços d'adaptació davant la intensificació de la competència que, més que mai, tindrà un component internacional força decisiu.